

crkva u svijetu

POGLEDI

DUH BOŽJI U GRADITELJIMA HUMANIJEG SVIJETA

Mato Zovkić

Crkveni su sabori kroz povijest svoje učenje i odredbe formulirali u dokumentima koji su dobili naziv konstitucije i dekreti. U dokumentima koji se zovu kanoni sabori su osuđivali hereze i krivu nauku otkazujući unaprijed kršćansko zajedništvo onima koji bi se usudili drugačije držati i naučavati nego što je sabor službeno odredio. Drugi vatikanski sabor morao je po želji pape Ivana biti pastoralan, tj. sav okrenut kršćanima i ostalim ljudima ovog vremena sa zadatkom da bolje utka Crkvu u svijet kakav danas jest te da pospješi brže izgrađivanje humanijeg svijeta. Dokumenti ovog sabora ne sadrže nikakve kanone u kojima bi se osuđivali protivnici. Nema u njima anatema, izopćavanja. Štoviše, saborski dokumenti zadivljuju pozitivnim pristupom problemima u Crkvi i izvan nje.

Saborski optimizam

Tko se sjeti službenih i privatnih jadikovki katolikâ protiv svijeta koji je ogrezao u zlu, kako je to bio običaj prije koncila, ne može se dovoljno nadiviti pozitivnoj ocjeni stanja i gibanja u suvremenom svijetu, kako ga je sabor formulirao u *Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u svijetu ovog vremena*. Biskupi na saboru nisu doduše zatvarali oči pred nepravdom, ugnjetavanjem i grijesima u današnjem svijetu, ali su nagle promjene i napetosti koje iz njih proizlaze nazvali krizom rasta. Ovaj saborski optimizam ušao je u dokumente promišljeno i svjesno.

U toku trećeg saborskog zasjedanja, dok se raspravljalo o uvodu i prvom poglavlju predložene *Sheme 13*, iz koje je imala nastati konstitucija *Gaudium et spes*, nizozemski je biskup G. De Vet, u ime nizozemskih biskupa, predbacio predloženom tekstu da nevoljko i s nepovjerenjem pristupa pozitivnim pojavama u današnjem svijetu, a Crkvu prikazuje

iznad i izvan ljudi, gotovo identičnu s hijerarhijom.¹ Slijedeće jeseni, u listopadu 1965, sabor je raspravljao o prerađenom tekstu *Sheme 13*. Kardinal Jaeger pohvalio je uravnoteženo iznošenje crkvene nauke, prilagođeno očekivanju današnjih ljudi, ali je upozorio na opasnost nerealnog optimizma, ako bi se zaboravilo da u svijetu postoje zle sile koje se bore protiv dobra.² Kanadski biskup M. Baudoux rekao je u tijeku te rasprave: »Pozitivni način kojim shema govori o svijetu i svijetu posebno je prikladan. Raspravlja o svijetu sa zdravim optimizmom i pomaže otkrivati načine pridonosa dobru koje u njemu postoji i načine hrabrog suprotstavljanja zlu koje treba nadvladati. Shema govori svijetu smiono, stavljajući ljude pred njihovu odgovornost i naglašujući dužnosti kršćana.« Nadalje je rekao da treba odstraniti izraze koji previše hvale prošlost a sumnjičavo prikazuju sadašnjost te da se ne treba bojati novih latinskih izraza kao što su *cultura*, *sensus responsabilitatis*, *turismus* i drugi.³

Vidimo, dakle, da se pozitivni pristup stanju i gibanju u suvremenom svijetu na saboru postepeno i svijesno iskristalizirao. Pokušajmo analizirati neke tekstove konstitucije *Gaudium et spes* koji vide Božje djelovanje u svim pothvatima za cjelovitu promociju čovjeka, bez obzira tko te pothvate pokreće i podržava.

Duh Božji aktivan u svijetu koji se razvija

Koncil misli pod svijetom prvenstveno ljude, to je »pozornica povijesti čovječanstva, obilježen njegovim pothvatima, njegovim porazima i pobjedama« (GS 2,2). Taj svijet, prema saboru, nije tako pokvaren da ga ne bi više ispunjavao Duh Božji. Ne samo po Crkvi koju Duh, sišavši nad vjerne nakon Kristova uskrsnuća i uzašašća, čini sakramentom spasenja pojedincima i cijeloj zajednici (LG 48, 2). Duh djeluje i izvan Crkve, čak i tamo gdje nisu u pitanju prvenstveno religiozne vrednote, bar ne na prvi pogled.

U poglavlju »Ljudska zajednica« prvog dijela Konstitucije, br. 26 govori o promicanju općeg dobra svih ljudi. Opće je dobro tu predstavljeno kao »skup onih uvjeta društvenog života koji grupama i pojedincima omogućuju da potpunije i lakše dođu do vlastitog savršenstva«, da otkrivaju, razvijaju i ostvaruju svoju punu ljudskost. Sabor je uvjeren da danas raste svijet odgovornosti za bolju zajedničku budućnost ljudi, ali da treba još više oko toga nastojati. Zatim dodaje: »Da se to izvede, treba provesti obnovu mentaliteta i dalekosežne socijalne promjene. Duh Božji koji divnom providnošću upravlja tijek vremena i obnavlja lice zemlje pomaže taj razvoj.«⁴ A evanđeoski kvasac pobudio je i dalje budi u ljudskom srcu neodoljiv zahtjev za tim dostojanstvom« (GS 26, 4).

¹ Usp. G. Caprile: *Il Concilio Vaticano II — Terzo periodo*, 272.

² Usp. G. Caprile: *Il Concilio Vaticano II — Quarto periodo*, 70.

³ Usp. G. Caprile: *Il Concilio Vaticano II — Quarto periodo*, 79.

⁴ Latinski službeni tekst glasi: »Spiritus Dei... huic evolutioni adest.« Hrvatski prijevod Biskupske konferencije i Kršćanske sadašnjosti prevodi: »Duh Božji prisutan je u tom razvoju.« Biblijska misao o Bogu koji je prisutan označuje Boga koji je tu i pomaže, štiti, utječe na pozitivan razvoj događaja. Hrvatski pojam »biti prisutan« toga ne sadrži. Stoga sam, oslanjajući se na

To nije propovjednički zanos ni pjesničko pretjerivanje, nego saborski tekst Konstitucije koja je prošla kroz šest susljednih redakcija, dopunjavana i obogaćivana interventima biskupa.⁵ Takva formulacija podsjeća na biblijski izvještaj o stvaranju svijeta nad kojim je od početka lebdio Duh Božji i za koji je na prvim stranicama Biblije napisano da je dobar. Isti Bog, koji je svijet stvorio, aktivno je prisutan u ljudskom društvu i pozitivno usmjerava socijalni razvoj svijeta o kojem je na ovom mjestu, konkretno, riječ. Većina komentatora prelazi preko ovog teksta kao da je po sebi jasan i ne sadrži ništa novo. O. Semmelroth se zaustavlja više na potrebi nego na činjenici da Duh Božji djeluje u svijetu: »Lice svijeta, kojemu je najznačajnija crta socijalni red čovječanstva, treba biti oblikovano od Duha Božjeg. Njegovo je evanđelje probudilo u ljudima svijest njihove osobe. Njegova božanska snaga treba stoga pomoći da se uskladi zajedništvo, koje od pojedinca traži nesebičnost, i razvoj osobe, koja bi se rado htjela začahuriti u sebe. To također daje Crkvi veliko područje rada na ovoj u prvi mah tako svjetovnoj stvari.«⁶ P. Haubtmann primjećuje uz naš tekst da se djelovanje Duha u svijetu spominje bez apologetske zabrinutosti te da je radije spomenuto djelovanje evanđeoskog kvasca nego Crkve, jer su se prema nekim historičarima predstavnici Crkve ponekad opirali zakonitim zahtjevima ljudskog dostojanstva.⁷

Slična misao o djelovanju Duha Svetoga u suvremenom svijetu, a izvan institucionalne Crkve, nalazi se pri kraju uvodnog dijela Konstitucije, u br. 10, gdje je riječ o dubljim pitanjima čovječanstva. Osjećajući suprotnosti između onoga što čini i što bi htio činiti, suprotnosti u sebi i izvan sebe, moderni se čovjek pita: Koji je uopće smisao progressa postignutog uz toliku cijenu, tko je čovjek, što je smisao patnje, zla smrti? Konstitucija zatim nadodaje: »A Crkva vjeruje da Krist, koji je za sve umro i uskrsnuo, po svojem Duhu pruža čovjeku svjetlo i snagu da može odgovoriti svom vrhovnom pozivu.« Iz neposrednog konteksta ne može se to djelovanje Duha, po kojem moderni čovjek traži i pronalazi sebe samog, smisao svoga življenja, svesti samo na propovijedanje Crkve. Poziv na koji čovjek mora odgovoriti nije u ovom kontekstu samo religiozni poziv, poziv na život s Bogom. To je poziv da bude čovjek, da bude gospodar svijeta kojim se više ovladava i da rezultate razvoja iskoristi na dobro svih. Dakle, radi se o humanom pozivu čovjeka na koji mi kršćani nadovezujemo i njegov religijski poziv.

Katolička je teologija već dugo naučavala da Bog stvoreni svijet održava u postojanju te sudjeluje sa stvorenjima u njihovu djelovanje.⁸ Da li se

njemački prijevod ovog mjesta (*Der Geist Gottes... steht dieser Entwicklung bei*), malo pojačao hrvatski prijevod prevodeći latinski glagol *adesse s pomagati*.

⁵ Usp. Ch. Moeller: *Die Geschichte der Pastoralconstitution, Lexicon für Theologie und Kirche. Das Zweite Vatikanische Konzil III*, Herder 1968, 242—276.

⁶ O. Semmelroth: *Zweites Kapitel des ersten Teils, Artikel 26*, u djelu navedenom u bilj. 5, 364.

⁷ P. Haubtmann: *La communauté humaine*, u kolektivnom djelu *L'Eglise dans le monde de ce temps II*, US 65b, Paris 1967, 270.

⁸ Usp. tezu katoličke teologije: »Mundus conservatur positive, directe, imme-

ti koncilski tekstovi moraju razumjeti u okviru te tradicionalne nauke ili sadrže nešto novo? Mislim da govore nešto više od tradicionalne teologije o tome, jer je u njima pojam svijeta usredotočen na čovjeka i uključuje ideju progresa. Ne bi bilo dovoljno dopustiti da Duh Božji samo »asistira« (u teološkom smislu riječi) današnjem svijetu, tj. da ga čuva od totalne devijacije. Duh Božji pozitivno pomaže pojedince i zajednice da otkrivaju i ostvaruju puni ljudski poziv.

Duh uskrslog Krista i ostvarivost humanijeg svijeta

U poglavlju o ljudskoj djelatnosti u svijetu, Konstitucija donosi br. 38, koji povezuje nastojanje oko boljeg i pravednijeg svijeta s uskrslim Kristom, savršenim čovjekom. Postavši čovjekom te nadvladavši zlo smrću i uskrsnućem Isus poručuje čovjeku svih vremena da je Bog ljubav te da se opće bratstvo svih ljudi može i treba graditi na ljubavi. Onima koji vjeruju on je garancija da težnja za općim bratstvom nije samo romantični san nego mogućnost i zadatak pred kojim svi stojimo. Uskrsli Krist donosi cijeloj ljudskoj zajednici nešto novo. Ne samo onima koji su se krštenjem i vjerom u njega uključili. Evo što kaže sabor: »Krist, koji je svojim uskrsnućem postavljen za Gospodina i kome je dana sva moć na nebu i na zemlji, snagom svoga Duha već djeluje u srcima ljudskim. U njima ne budi samo želju za budućim vijekom nego također samim tim nadahnjuje, pročišćuje i učvršćuje ona velikodušna nastojanja kojima se ljudska obitelj trudi da poboljša životne uvjete i da tom cilju podloži svu zemlju.« Budući da ne doživljavaju svijet religiozno samo kršćani niti su oni jedini graditelji bolje zajedničke budućnosti svih ljudi, valja zaključiti da sabor hoće reći kako Duh uskrslog Krista djeluje u svim ljudima dobre volje koji odgovorno sudjeluju u izgrađivanju boljeg svijeta. Ako mi kršćani u Kristu savršenom čovjeku vidimo smisao ljudske povijesti i mogućnost rasta do punine ljudskosti, onda moramo dopustiti i vjerovati da u pashalnom misteriju imaju na neki način udjela svi ljudi, da u Kristu i po Kristu dobivaju puninu, bez obzira jesu li se u njega uključili osobnom vjerom. Iz Kristova uskrsnuća »teče kršćanstvo kao sasvim jedinstvena i s ničim neusporediva novost života ljudi s Bogom«. ⁹ Iz tog uskrsnuća teče i mogućnost da svijet postaje ljudskiji snagom onoga koji je savršeni čovjek i glava obnovljenog čovječanstva.

Ističući optimističko obilježje tog koncilskog teksta, A. Auer napominje kako su se neki biskupi za vrijeme diskusije bunili protiv »teillardovskog optimizma«, a šestorica su tražili »apsolutnu nepomirljivost između Krista i svijeta koji je sav ogrezao u zlu — absoluta incompatibilitas inter Christum et mundum qui in maligno positus est«. Oni su vidjeli spas

diante in suo esse a Deo. Deus concurrat physice et immediate cum creaturis agentibus — Bog održava svijet u bivovanju pozitivno, direktno, neposredno. Bog sudjeluje sa stvorenjima u djelovanju fizički i neposredno«, u priručniku za studente teologije *Summa theologiae sacrae II, De Deo uno et trino. De Deo creante et elevante, Matriti* (B. A. C. 90) 1964, 536—556.

⁹ T. Šagi—Bunić: *Uskrsnuće Kristovo kao »znak« i kao »otajstvo«*, GLAS KONCILA br. 8, 18. IV 1971, 6.

u bježanju od svijeta.¹⁰ Kako je to bio glas manjine, tekst je zadržao vedru otvorenost Crkve prema današnjem svijetu.

U poglavlju »Izgradnja mira i promicanje zajednice naroda« br. 78. govori o naravi mira. Počinje tvrdnjom da mir nije odsutnost rata niti uspostava ravnoteže među protivničkim silama. Zatim Konstitucija kaže da se mir ne stiče jednom zauvijek nego ga treba uvijek graditi. Zemaljski mir koji nastaje iz ljubavi prema bližnjemu odraz je i učinak Kristova mira koji dolazi od Boga. Krist je »u svom tijelu ubio mržnju i slavom svoga uskrsnuća izlio Duha ljubavi u ljudska srca« (GS 78, 3). Stoga su i kršćani pozvani da se sjedinjuju s pravim mirotvorcima u izgrađivanju mira.

Nije li to priznanje i vjera da Duh Božji pokreće ljude, bez obzira na njihove nazore, kada iskreno rade na uspostavljanju mira? Mira među ljudima nema bez međusobnog prihvaćanja i poštovanja. Duh je Božji Duh ljubavi pa sadašnje težnje ljudi za međunarodnim mirom treba gledati kao još jedan znak vremena u kojem je Duh Sveti aktivno prisutan. Izgradnja zajednice narodâ, poštovanje ljudskog dostojanstva i slobode ostvaruje s u Duhu Kristovu i po mandatu Kristovu. Takva izgradnja ne guši nego pomaže eshatološko iščekivanje kraljevstva Božjega (GS 29). Pravi zemaljski i humani progres nije uperen protiv religijskih vrednota, jer je Duh Božji konačni pokretač integralnog progressa.¹¹ Zemaljski mir i rast čovjeka ima duboku vezu s nebeskim mirom i rascvatom čovjeka u Bogu.

U autentičnoj ljubavi prema bližnjemu, koja pridonosi promicanju razvoja i mira, susreće se milost Božja s čovjekovom dobrom voljom. Tumačeći to mjesto Konstitucije, D. Dubarlé kaže da, pri tom susretanju i međusobnom obogaćivanju, božanski elemenat može ostati anoniman: »Tako čovjekova dobra volja može biti raspoložena za velikodušnu ljubav prema bližnjemu uključujući u svoj horizont brojne vremenite i zemaljske učinke koje iziskuje sadašnje stanje; za to nije potrebno biti kršćanin.«¹²

Doktrinarna vrijednost pastoralne konstitucije

Razumljivo je da najviše tekstova o djelovanju Duha Božjega u svijetu donosi *Pastoralna konstitucija o Crkvi u svijetu ovog vremena*. Ostali koncilski dokumenti razrađuju unutarnju narav i religiozno poslanje kršćanske zajednice. Ta se konstitucija obraća svima ljudima s porukom da kršćani dijele radost i nadu, žalost i tjeskobe svih ljudi te želi utkati

¹⁰ A. Auer: *Drittes Kapitel des ersten Teils, Artikel 38*, u djelu navedenom u bilj. 5, 390—393.

¹¹ Kardinal Šeper je u svom nastupu za vrijeme diskusije o korijenima i oblicima ateizma, rekao da je pravi Bog onaj »koji nam zapovijeda i od nas traži da na sve načine i svim silama nastojimo pravdu i ljubav ostvariti također na ovom svijetu, i to prije svega na ovom svijetu!« Tada je također rekao da mogu postojati prave vrijednosti kojima ne vidimo odmah božanski temelj, a ipak znače bar ključnu afirmaciju volje Božje i vječnog zakona. Hrvatski prijevod govora objavljen je u *SVESCIMA* 4—5/1967, 8—9.

¹² D. Dubarlé: *Rapports entre paix divine et paix terrestre*, u djelu navedenom u bilj. 7, 617.

Crkvu u svijet ovog vremena ponizno priznajući da Crkva ima što naučiti od svijeta i hrabro nudeći suodgovornost kršćana za zajedničku bolju budućnost svih ljudi. Ipak se nameće pitanje: koja je doktrinarna vrijednost izreka o djelovanju Duha u svim graditeljima humanijeg svijeta, kada znamo da te izreke stoje u jednoj pastoralnoj, a ne dogmatskoj konstituciji?

Cijeli je Drugi vatikanski sabor pastoralan, što znači da nije sazvan da osuđuje osobe ili pokrete nego da otvori Crkvu religioznim i humanim potrebama ovog vremena. Osim toga, sva je kršćanska nauka pastoralna, jer je upućena svim ljudima, svakog vremena, kulture i mentaliteta. Stoga je umjetno odvajanje strogo doktrinarnog od čisto pastoralnog aspekta kršćanske poruke.¹³

K. Rahner izvodi doktrinarnu vrijednost pastoralne konstitucije iz doraslosti i poslanja Crkve da djeluje konkretno u vremenu i prostoru. Tu naime Crkva analizira situaciju u sebi i u svijetu jednog razdoblja te daje direktive koje su odgovor na karizmatički poziv Božji, upravljen preko znakova vremena. Takva analiza sadašnje situacije kao i direktive u konstituciji nisu bez asistencije Duha Svetoga, jer je bitno za narav i poslanje Crkve djelovati konkretno u konkretnoj ljudskoj povijesti. Stoga pastoralna konstitucija ima doktrinarni temelj i smjernice u njoj sadržane rastu iz poklada objave koju Crkva po svojoj misiji mora naviještati i preko svoga učiteljstva tumačiti.¹⁴

U tom smislu valja shvatiti koncilsko učenje o djelovanju Duha Božjega u svima koji rade na punoj promociji čovjeka i izgradnji humanijeg svijeta. Tu Crkva osluškuje znakove vremena po kojima Bog djeluje u svijetu što ga je stvorio iz ljubavi i obdario stvaralačkom slobodom. Iako vjeruje da posjeduje puninu Božje objave te da je efikasan sakrament spasenja u Kristu, ipak se ne želi samodostatno zatvoriti u se i davati dojam da ona jedina ima monopol na istinu, dobrotu, ljubav i humanost.

¹³ Pred sam koncil bila je vrlo živa diskusija o cilju i važnosti pastoralnog koncila u Crkvi te u svezi s time ne manje živo raspravljanje o esencijalističko-konceptualnom prikazivanju kršćanske nauke i o egzistencijalno dinamičkom prikazivanju kršćanske poruke. Usp. o tome članak B. Ulinich: *Recent Literature about the Second Vatican Council*, CONCILIUM, September 1966, 56—62.

¹⁴ K. Rahner: *Réflexions sur la problématique théologique d'une constitution pastorale*, u kolektivnom djelu *L'Église dans le monde de ce temps. Constitution »Gaudium et spes«*, Commentaires du Schéma 13, Tours 1967, 13—42.